

УДК 811.161.2'373.2+003

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2018.25.141315>

В. В. Желязкова,

канд. філол. наук, доц.,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,

доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики

ЕРГОНІМІКА МИКОЛАЇВЩИНИ: ЛІНГВОСЕМІОТИЧНЕ ПРОЧИТАННЯ

У статті подано пояснення поняття «ергонім», наведено його головні характеристики, серед яких особливу увагу звернено на семантичну вмотивованість, на ґрунті якої визначено семіотичну природу ергонімів м. Миколаєва й області та розподілено їх за групами відповідно до знакової класифікації Ч. С. Пірса.

Ключові слова: ергонім, знак-ікона, знак-індекс, знак-символ, семантична вмотивованість.

Серед розрядів пропріальної лексики нині все більшої уваги з боку вчених привертають ергоніми – «власні імена об'єднань людей, у тому числі спілки,

організації, установи, корпорації, підприємства, громади, закладу, гуртка» [8, с. 166]. Це красномовно засвідчує тенденція до збільшення числа наукових праць, об'єктом яких стали якраз ергонімні одиниці. Маємо роботи, виконані на матеріалі ергонімікону Закарпатської області (О. О. Белей), м. Дніпропетровська (зараз – м. Дніпро) (О. А. Хрушкова), м. Донецька (О. М. Сидоренко), м. Запоріжжя (І. І. Ільченко), м. Києва (М. М. Цілина), м. Кривого Рогу (А. А. Титаренко), м. Луганська (Н. М. Лесовець), м. Луцька (Ю. О. Горожанов), м. Макіївки (А. Є. Жуков, І. О. Кудрейко), м. Одеси (Н. В. Кутуза), м. Сум та м. Харкова (С. О. Шестакова), м. Херсона (С. А. Мартос), м. Черкас (О. О. Селіванова). З'являється інтерес і до ергонімікону м. Миколаєва, який, треба сказати, поки знаходить свій вияв лише в структурно-семантичному аналізі власне ергонімів (див. статті О. М. Олексюк), а також фірмонімів (див. статті Ю. Б. Бабій) та емпоронімів (див. монографію Ю. Б. Бабій і С. О. Каленюк «Роль емпоронімічних назв у створенні мовного обличчя м. Миколаєва»), що входять до першого поняття як гіпоніми. Фундаментальних та навіть фрагментарних досліджень, присвячених установленню семіотичної природи ергонімів м. Миколаєва, ще не проводилося, незважаючи на те, що наукою доведено, що саме «за семіотичного підходу розкривається синергетичний характер мови в інтегральному вираженні зовнішньо- та внутрішньолінгвістичних факторів дискурсу» [7, с. 7]. Остання теза переконує в актуальності зазначеної проблеми та вказує на необхідність її детального опрацювання, що, на наш погляд, матиме для вітчизняної лінгвістики як теоретичне значення, адже розширить уявлення про межі застосування знакової класифікації Ч. С. Пірса, на основі якої і здійснюватиметься визначення семіотичних типів ергонімів, так і практичну значущість, оскільки оновить і доповнить перелік онімів цього класу в указаному ареалі.

Мета статті – визначити семіотичні типи ергонімів м. Миколаєва та області за трихотомією Ч. С. Пірса, спираючись на принципи їхньої номінації. Для цього ми маємо виконати такі завдання: коротко пояснити суть поняття «ергонім»; подати оглядову аналітику принципів їхнього номінування; здійснити типологію ергонімів м. Миколаєва та області за знаковою класифікацією Ч. С. Пірса з урахуванням основного принципу номінації.

Об'єкт дослідження – ергоніми м. Миколаєва та області, а предмет – їхня семіотична типологія. Матеріалом для статті слугували 686 ергонімних одиниць, зафіксованих на вивісках відповідних підприємств / закладів / установ м. Миколаєва, а також білбордах, призматронах і штендерах у період із січня до березня 2018 року. Оброблення матеріалу дослідження та подання його результатів стало можливим завдяки використанню таких методів, як опису, аналізу й узагальнення – з метою викладення теоретичних відомостей; кількісного підрахунку – для визначення загальної чисельності ергонімів та обсягу їхніх окремих семіотичних типів; контекстуально-інтерпретаційного та компонентного аналізу – для визначення семантики досліджуваних одиниць; семантико-мотиваційного аналізу – для встановлення принципів їхньої номінації; семіотичного аналізу – для створення їхньої семіотичної типології.

Наукова новизна цієї роботи полягає в тому, що подана в ній класифікація ергонімів (без урахування регіонального статусу) за характером їхньої семіотичної природи в українській лінгвістиці розроблялася вперше. Новим стало й те, що встановлення залежності між типом семіотичного знака й принципом його номінації до цього часу теж було поза увагою дослідників.

За поняттям «ергонім» закріплено кілька визначень, що не завжди можна називати синонімічними. Так, одна когорта науковців, серед яких А. А. Титаренко, Г. В. Ходоренко та Ю. І. Позніхиренко, вважає, що «ергоніми є власними назвами ділового об'єднання людей» [11, с. 9], інша (Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова) схильна поділяти думку М. М. Торчинського. Він цим терміном позначає «власні назви постійних або тимчасових об'єднань людей, зокрема вчений підкреслює, що такі об'єднання є не лише діловими, а будь-якими» [2]. Ми теж приєднуємося до другої позиції, оскільки лише її постулювання дасть змогу залучити до аналізу більшу кількість назв, а отже, отримати ширше уявлення про семіотичну природу ергонімів. На прийнятність такого підходу для нашого дослідження вказує і твердження Г. В. Зимовець щодо того, що «одиниці цього класу, на відміну від інших власних назв, у семіотичному плані є одночасно як мовними одиницями, що вступають у весь спектр парадигматичних відношень різних рівнів, так і знаками, що також належать до деяких невербальних систем, зокрема графічних, що уможлиблює заміну ергоніма в таких текстах, як реклама, логотип» [4, с. 138].

Характеристиками ергоніма є такі: семантична умотивованість назви, яка повинна відбивати сутність послуги, що надається людям, вказувати на провідний різновид виробничо-професійної діяльності; функціонування у сфері економічно-виробничої й торговельної діяльності міста та його мешканців; здатність створювати в уявленні мешканців і гостей міста асоціативні зв'язки завдяки формуванню додаткових семантичних відтінків, абстрактність [11, с. 10], проте головною вважається перша, бо є «визначальною при утворенні ергонімів» [8, с. 4]. Визнання першорядності цієї ознаки стало причиною звернення вчених до проблеми визначення та групування принципів номінації ергонімів. Важливими для лінгвістичної науки виявилися результати дисертаційних досліджень С. О. Шестакової, яка визначає «три принципи номінації, які слід розглядати як ономастичні універсалії: відантропонімний, відтопонімний та відапелятивний» [12, с. 10]; Н. М. Лесовець, яка вбачає існування тільки двох принципів номінації ергонімів і поділяє їх на умовно нейтральні та конотовані [6, с. 5]; Ю. І. Позніхиренко, на думку якої за принципами номінації ергоніми можуть бути прямо інформуючі, побічно інформуючі та умовні [9, с. 55] та ін. Поміж наведених даних у подальшому аналізі ми застосовуватимемо класифікацію останньої дослідниці, тому що в ній ураховано зв'язок між формою номінації та змістом позначуваного нею об'єкта, а саме така «орієнтація на послідовний пошук відносин знакової репрезентації» [3, с. 7] й лягла в основу трихотомії одного з родоначальників семіотики Ч. С. Пірса [1, с. 11].

Як пише Ч. С. Пірс, «усякий знак детермінований своїм об'єктом: по-перше, коли він має якісь із рис свого об'єкта – цей знак я називаю Іконою; по-друге, коли він реально та у своєму індивідуальному існуванні пов'язаний зі своїм індивідуальним

об'єктом – цей знак я називає Індексом; по-третє, коли більш чи менш приблизна достовірність ... того, що як денотуючи свій об'єкт він буде інтерпретований унаслідок звички, ... – цей знак я називаю Символом» [7, с. 222]. Спираючись на це твердження й попередньо викладені теоретичні відомості, ергоніми м. Миколаєва та області розподіляємо за такими групами:

1) **ергоніми іконічного типу** (17 %) – знаки, що опосередковано номінують свій об'єкт чи представляють у номінації лише одну з його характерних властивостей. Такі одиниці вважаємо співвідносними з побічно інформуючими ергонімами на підставі того, що вони тільки «дають певний натяк на зміст поняття, закладеного в назві предмета» [9, с. 57], а також «метонімічно або метафорично вказують на ознаку об'єкта номінації» [9, с. 57], а саме ці стилістичні тропи О. Є. Бразговська зараховує до категорії знаків-ікон, стверджуючи, що між їхніми референтами «встановлюється відношення тотожності за якою-небудь ознакою» [1, с. 71]. Наприклад, ергонім ВАТ *«Інгул»* у своїй назві містить потамонім, що географічно стосується Миколаївської області, а тому можна казати про натяк на місце розташування об'єкта шляхом копіювання назви іншого онімного класу. Ергонім ЗАТ *«Автономаль»* утворено шляхом гри слів: «авто» – «те саме, що автомобіль» [10 : 1, с. 10] та «норма» – «звичайний, узаконений, загальноприйнятий, обов'язковий порядок, стан і т. ін.» [10 : 5, с. 442], а тому він метафорично повідомляє, що це підприємство спеціалізується на ремонті автомобільних запчастин і надає відповідні послуги якісно, в межах норми. Метонімічну природу має ергонім ТОВ *«Фаза-Н»*, оскільки це підприємство спеціалізується на продажі й установленні електротехніки, а слово «фаза» якраз і пов'язане з цієї сферою діяльності – «ел. Одна з обмоток генератора багатофазного струму, а також один із проводів, по якому йде такий струм» [10 : 10, с. 550]. До цієї групи вводимо ще такі ергоніми: ТОВ *«Океанік-Юг»* (виробництво рибних продуктів), ТОВ *«Золотий колос»* (вирощування сортів і гібридів рослинних культур), ПрАТ *«Мотор-Плюс»* (вироблення пристроїв (моторів) для рифлення та закручування вітрил), ТОВ *«НВФ Радіан»* (розкрій металів); ТОВ *«Крот»* (вироблення ветеринарного обладнання для диких і бродячих тварин), ТОВ *«Васильки»* (вирощування аграрної продукції), ПП *«МедіМакс»* (надання лікувально-діагностичних послуг), універсальна біржа *«Номінал»*, ПП *«Дантист»* (послуги з лікування зубів), кав'ярня *«Аперитив»* тощо;

2) **ергоніми індексального типу** (38 %) – знаки, що безпосередньо пов'язані з іменованими ними об'єктами. Вони є прямо інформуючими ергонімами, що «містять пряму вказівку на різні властивості названого об'єкта» [9, с. 55]. Прикладами таких найменувань можуть бути ті, структурні одиниці яких інформують про точне географічне місце розташування об'єкта (*Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського; СВЛ-Миколаїв; Лакталіс-Миколаїв*), а також додатково про його статус (*Миколаївський муніципальний колегіум імені В. Д. Чайки; Миколаївська обласна офтальмологічна лікарня; Жовтневий районний центр первинної медико-санітарної допомоги*), профіль (*Миколаївський комбінат хлібопродуктів; Миколаївський домобудівельний комбінат; ПУАТ «Миколаївська аграрна компанія»*), належність особі / особам (ПП *«Малицький»*; ФОП *«Михайлівський В. В.»*; ФОП *«Федоренко Володимир Анатолійович»*);

3) **ергоніми символічного типу (55 %)** – знаки, що «не дають жодного уявлення про властивості предмета, вони свідчать про прагнення номінатора зробити найменування красивим, емоційно-насиченим і висловити ставлення до того, що цим найменуванням позначене» [9, с. 58]. Їхня природа повністю збігається з функціями умовних ергонімів, що взагалі «не вказують на зміст поняття, закладеного в найменуванні предмета» [9, с. 58]. Наприклад, ергонім ПП «*Соната*» позначає назву фірми, що займається шиттям жіночої білизни, хоча слово «соната» означає «інструментальний музичний твір, який складається з трьох-чотирьох різних щодо характеру та темпу частин, з яких одна має форму алегро» [10 : 9, с. 456]. Ергонім ТДВ «*Перлина*» фіксуємо на вивісці компанії, що спеціалізується на наданні послуг із прання та хімічного чищення текстильних і хутряних виробів, хоч слово «перлина» може розумітися як прямому, так і переносному значеннях: «одно зерно перлів; перен. Найкращий зразок чого-небудь, найвидатніший мистецький твір і т. ін.; Дуже вродлива або кохана дівчина, жінка» [10 : 6, с. 328]. Подібне спостережувано й на прикладі ергоніма «*Гранд*», за яким закріплено таке значення: «спадковий титул аристократа в Іспанії, а також особа, що має цей титул» [10 : 2, с. 157], що є переносним для фітнес-клубу з однойменною назвою. Як видно, перший проаналізований приклад засвідчує повну відсутність зв'язку між знаком та його референтом, натомість останні приклади є символічними знаками, що також «перебувають в умовно-конвенційних відношеннях із заміщуваним ними об'єктом» [1, с. 71], проте побудовані на асоціативних зв'язках. Такі зв'язки виявляємо ще в низці ергонімів: кадрова агенція «*Ноу-хау*», консервний завод «*Вікторія*», ТОВ «*Апріорі-82*» (торгівля будівельними матеріалами), кредитна спілка «*Антея*», ПП «*Хенні Лайф*» (виготовлення й установа металопластикових вікон, дверей, воріт), ПП «*Прометей-авто*» (вантажні автоперевезення), ПП «*Айлама*» (послуги з лікування зубів), ТОВ «*Лорд*» (виробництво будівельних металевих конструкцій), ТОВ «*Заповіт*» (оренда нерухомого майна) тощо.

Звертаючи увагу на кількісні характеристики семіотичних типів ергонімів Миколаївщини, ми бачимо, що в цьому аспекті домінують ергоніми символічного типу. Це, на нашу думку, спричинено тим, що назви такого онімного класу передусім «залежать від духу епохи і відповідають культурно-історичному й ідейно-естетичному контекстам суспільного життя людства взагалі» [9, с. 64], а саме «символи, по суті, є “іменами” важливих для людини й тому знову відтворюваних ситуацій і відношень між складовими світу» [1, с. 71].

Висновки та перспективи подальшого опрацювання порушеної в статті проблеми мотивовані тим, що одиниці ергонімікону Миколаївщини представляють собою різні за семіотичною природою знаки, яка визначається за принципом їхньої номінації. В їхньому просторі кількісно більшу частку займають ергоніми символічного типу, що пов'язано зі специфікою й тенденціями культурного середовища, що без сумніву чинить вплив на мисленеву діяльність номінаторів. У зв'язку з цим доцільним бачиться укладання словника семіотичних типів ергонімів Миколаївщини з відповідними поясненнями й обґрунтуваннями.

Література

1. *Бразговская Е. Е.* Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
2. *Дідур Ю. І.* Еволюція та семантика терміна «ергонім» [Електронний ресурс] / Ю. І. Дідур // Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/> ; Назва з екрана.
3. *Єрмоленко С. С.* Знакова структура мовної одиниці в комунікативно-епістемічній перспективі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / Сергій Семенович Єрмоленко ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 22 с.
4. *Зимовець Г. В.* Структурно-семантичні особливості власних назв / Г. В. Зимовець // Вісник Дніпропетровського університету : Серія «Мовознавство». – Дніпропетровськ : Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара, 2010. – Вип. 16. – № 11. – С. 138–145.
5. *Иванова В. А.* Семиотика языка науки в системном анализе научного знания : дисс. ... д-ра филос. наук : 09.00.01 / Валерия Айбасовна Иванова ; Новосибирский гос. ун-т. – Новосибирск, 2011. – 311 с.
6. *Лесовець Н. М.* Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Неля Миколаївна Лесовець ; Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2007. – 20 с.
7. *Пирс Ч.* Начала прагматизма / Перевод с английского В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина, послесловие Сухачева В. Ю. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ ; Алетейя, 2000. – 318 с. (серия «Метафизические исследования. Приложение к альманаху»).
8. *Подольская Н. В.* Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская ; Отв. ред. А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1978. – 201 с.
9. *Позніхіренко Ю. І.* Мотиваційна база ергонімів як знаків соціокультурного простору України й англomовних країн (на матеріалі назв закладів харчування) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Юлія Іванівна Позніхіренко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2018. – 264 с.
10. *Словник української мови* : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
11. *Титаренко А. А.* Урбанонімія Кривого Рогу: структура, семантика, функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Анастасія Андріївна Титаренко ; Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 23 с.
12. *Шестакова С. О.* Лексико-семантичні інновації у системі сучасної української номінації (на матеріалі ергонімів і прагмонімів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Світлана Олександрівна Шестакова ; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 24 с.

References

1. Brazgovskaya, E. E. (2008), *Languages and codes. Introduction to the semiotics of culture : a tutorial* [Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие], Perm. State Institute of Art and Culture, Perm, 201 p.
2. Didur, Yu. I. (2014), «*Evolution and semantics of the term “ergonim”*» [«*Evolyutsiya ta semantyka termina “erhonim”*»], available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>; [Accessed 19 Apr. 2018].

3. Yermolenko, S. S. (2007), *Semiotic Structure of Language Unit in Communicative-Epistemic Perspective : author's thesis* [Znakova struktura movnoyi odyntsi v komunikatyvno-epistemichniy perspektyvi : avtoref. diss. ... d-ra filol. nauk], Kyiv T. Shevchenko National University, Kyiv, 22 p.
4. Zymovets, H. V. (2010), «Structural and semantic features of proper names» [«Strukturno-semantychni osoblyvosti vlasnykh nazv»]. *Bulletin of Dnipropetrovsk University, Series «Linguistics»* [Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu : Seriya «Movoznavstvo»], Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, p. 138–145.
5. Ivanova, V. A. (2011), *Semiotics of the science language in the system analysis of scientific knowledge : thesis* [Semiotika yazyka nauki v sistemnom analize nauchnogo znaniya : diss. ... d-ra filos. nauk], Novosibirsk State University, Novosibirsk, 311 p.
6. Lesovets, N. M. (2007), *Ergonymics of Luhansk: structural-semantic and social-functional aspects : author's thesis* [Erhonimiya m. Luhanska: strukturno-semantychnyy i sotsialno-funktsionalnyy aspekty : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk]; Lugansk T. Shevchenko National Pedagogical University, Lugansk, 20 p.
7. Pierce, Ch. S. (2000), *The beginnings of pragmatism* [Nachala pragmatizma], Laboratory of Metaphysical Studies of the Faculty of Philosophy of St. Petersburg State University ; Aleteyya, St. Petersburg, 318 p.
8. Podolskaya, N. V. (1978), *Dictionary of Russian onomastic terminology* [Slovar russkoy onomasticheskoy terminologii], Nauka, Moscow, 201 p.
9. Poznikhirenko, Yu. I. (2018), *Motivational base of ergonomics as signs of the sociocultural space of Ukraine and the English-speaking countries (based on the names of catering establishments) : thesis* [Motyvatsiyna baza erhonimiv yak znakov sotsiokulturnoho prostoru Ukrayiny y anhlomovnykh krayin (na materialy nazv zakladiv kharchuvannya) : dis. ... kand. filol. nauk], National Pedagogical M. Dragomanov University, Kyiv, 264 c.
10. *Dictionary of the Ukrainian language : in 11 volumes (1970–1980)* [Slovyk ukrayinskoyi movy : v 11 t.], Naukova Dumka, Kyiv.
11. Tytarenko, A. A. (2015), *Urbanonyms of Kriviy Rih: structure, semantics, functioning : author's thesis* [Urbanonimiya Kryvoho Rohu: struktura, semantyka, funktsionuvannya : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk], Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, 23 p.
12. Shestakova, S. O. (2002), *Lexico-semantic innovations in modern Ukrainian nomination system (erhonyms and pragmonyms) : thesis* [Leksyko-semantychni innovatsiyi u systemi suchasnoyi ukrayinskoyi nominatsiyi (na materialy erhonimiv i prahmonimiv) : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk], Kharkiv National Karasin University, Kharkiv, 24 p.

В. В. Желязкова,

*Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского,
кафедра общей и прикладной лингвистики*

**ЭРГОНИМИКА НИКОЛАЕВЩИНЫ:
ЛИНГВОСЕМИОТИЧЕСКОЕ ПРОЧТЕНИЕ**

В статье подано толкование понятия «эргоним», названы его главные характеристики, среди которых особое внимание уделено признаку семантической мотивации. На его основе определена семиотическая природа эргонимов г. Николаева и области. Вследствие этого их поделены на группы в соответствие со знаковой классификацией Ч. С. Пирса.

Ключевые слова: эргоним, знак-икона, знак-индекс, знак-символ, семантическая мотивация.

V. V. Zhelyazkova,

*Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University,
Department of General and Applied Linguistics*

**ERGONOMICS OF MYKOLAIV REGION:
LINGUISTIC-SEMIOTIC APPROACH**

The article deals with the problem of describing the ergonomics of Mykolaiv Region from the point of view of the semiotic paradigm. The author of the article pointed out the concept “ergonim”, which is interpreted in different ways. The ergonim has several constitutive features, but its main feature is semantic motivation. The author has proved that semantic motivation affects the semiotic nature of the ergonim. Our results: ergonims of the iconic type correspond with indirectly informing units, ergonims of the index type – with directly informing units, ergonims of the symbolic type – with conventional units. The symbolic signs are dominant in the ergonomic space of the Mykolayiv Region.

Key words: ergonim, sign-icon, sign-index, sign-symbol, semantic motivation.